

2. The Council of Europe: guardian of Human Rights, Democracy and the Rule of Law for 700 million citizens. (2004). Portal. Retrieved from: https://www.coe.int/t/dgap/democracy/Activities/Key-Texts/Recommendations/00Rec_2004_15e-gov_en.asp [in English].
3. Rekomendatsiia CM/Rec(2018)4 Komitetu ministriv derzhavam-chlenam shchodo uchasti hromadian u mistsevomu publichnomu zhytti. (2018). [Recommendation CM/Rec(2018)4 of the Committee of Ministers to member states on citizens participation in local public life]. Retrieved from: <https://rm.coe.int/recommendation-cmrec-2018-4-participation-of-citizens-ukr/168097ed39> [in Ukrainian].
4. Baranova, O.A. (2017). Pravovi problemy “elektronnoi demokratii”. [Legal problems of “electronic democracy”]. *Informatsiia i pravo. № 1(20)*. 28 – 38. [in Ukrainian].
5. Hrytsiak, N.V., Soloviov, S.H. (2015). Elektronna demokratii. [Electronic democracy]. *Navchalnyi posibnyk*. 66. [in Ukrainian].
6. Semenchenko, A.I., Dreshpak, V.M. (Eds.) (2017). Elektronna demokratii: osnovy ta stratehii realizatsii. Elektronne uriaduvannia ta elektronna demokratii. [E-government and e-democracy]. *Navchalnyi posibnyk u 15 chastynakh. (Chastyna 3)*. 84. [in Ukrainian].
7. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku informatsiinoho suspilstva v Ukraini. (2013, May 15). [On approval of the Strategy for the Development of the Information Society in Ukraine]. *Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy №386-r*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
8. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku elektronnoi demokratii v Ukraini ta planu zakhodiv shchodo yii realizatsii. (2017, November 8). [On the approval of the Concept of the Development of Electronic Democracy in Ukraine and the Action Plan for its Implementation]. *Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy №797-r*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
9. Yurikov, O.O. (2024). Stratehii realizatsii elektronnoi demokratii v period povoiennoi vidbudovy Ukrainy. [Strategy for implementing e-democracy during the post-war reconstruction of Ukraine]. *Publichne upravlinnia i administruvannia v Ukraini. Vypusk 39*. 140 – 144. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 19.11.2024

УДК: 342.8

DOI: 10.36550/2522-9230-2024-17-43-48

Цехмістер Євгеній Володимирович,
аспірант групи 1/23-(П)-Ад факультету №2
Донецького державного університету внутрішніх справ
eugenetsehmister@gmail.com

СТАНОВЛЕННЯ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ

Якщо сконцентруватися на вивченні історико-правових аспектів трансформації змісту таких понять та інститутів як «вибори» й «виборча система», то слід зазначити, що це один із найдавніших форм притаманних людству у питаннях формування органів влади та управління. Свідченням цього може слугувати період «військової демократії», який проходили майже всі спільноти людей на стадії розпаду родоплемінного ладу. Логічним було б вважати, що перші державні утворення на території України також проходили відповідні стадії свого розвитку. З точки зору аналізу держав (державних утворень) за їх формою правління на теренах України, виокремлено держави з республіканськими формами правління та особливості їх виборчих систем.

Попередні історичні періоди характеризувалися значними зрушеннями у багатьох сферах, боротьба за права людини, становлення сучасного розуміння правового статусу особи, боротьба за рівні виборчі права чоловіків та жінок – це стало однією із визначальних характеристик століття, що минуло. А розпад колоніальних імперій у ХХ столітті, збільшення кількості демократичних держав, глобалізація виборчого процесу, вплинуло на остаточне становлення виборчих систем, як інститутів, як механізму формування органів влади та управління на міжнародному та національному рівнях. Втім, тенденції ХХІ сторіччя продемонстрували, що виборчий процес та й інститут виборів продовжують розвиватися, що є наслідком глобалізаційних та науково-технічних процесів.

Вагомим аспектом стало закріплення на рівні міжнародних та національних стандартів основних засад виборчого процесу та типових моделей їх реалізації.

Актуальність дослідження історико-правових аспектів розвитку виборчої системи на теренах України зберігається і дотепер. Юридична наука та практика продовжують активно вдосконалювати виборче право, виборчу систему, механізми реалізації інституту виборів. Аналіз історичних аспектів становлення виборчої системи в Україні дасть змогу на більш загальному рівні усвідомити особливості виборчих систем, що існували в Україні та спрогнозувати шляхи їх подальших трансформацій, пошук оптимальної моделі виборчої системи в країні.

Ключові слова: вибори, виборча система, становлення виборчої системи, виборча система в Україні.

Tsekhmister Ye. THE FORMATION OF THE ELECTORAL SYSTEM IN UKRAINE: A RETROSPECTIVE ANALYSIS

If we focus on the study of the historical and legal aspects of the transformation of the content of such concepts and institutions as “elections” and “electoral system”, it should be noted that this is one of the oldest forms inherent in humanity in matters of the formation of government and management. Evidence of this can be the period of “military democracy”, which almost all human communities went through at the stage of the collapse of the tribal system. It would be logical to assume that the first state formations on the territory of Ukraine also went through the corresponding stages of their development. From the point of view of the analysis of states (state formations) by their form of government on the territory of Ukraine, states with republican forms of government and the features of their electoral systems are distinguished.

Previous historical periods were characterized by significant changes in many areas, the struggle for human rights, the formation of a modern understanding of the legal status of the individual, the struggle for equal suffrage for men and women - this became one of the defining characteristics of the past century. And the collapse of colonial empires in the 20th century, the increase in the number of democratic states, the globalization of the electoral process, influenced the final formation of electoral systems as institutions, as a mechanism for the formation of government and management at the international and national levels. However, the trends of the 21st century have demonstrated that the electoral process and the institution of elections continue to develop, which is a consequence of globalization and scientific and technical processes.

An important aspect was the consolidation at the level of international and national standards of the basic principles of the electoral process and typical models of their implementation.

The relevance of studying the historical and legal aspects of the development of the electoral system in Ukraine remains to this day. Legal science and practice continue to actively improve electoral law, the electoral system, and the mechanisms for implementing the institution of elections. An analysis of the historical aspects of the formation of the electoral system in Ukraine will allow us to understand at a more general level the peculiarities of the electoral systems that existed in Ukraine and predict the ways of their further transformations, and to search for the optimal model of the electoral system in the country.

Key words: elections, electoral system, formation of the electoral system, electoral system in Ukraine.

Постановка проблеми. Інститут виборів для сучасної демократичної правової держави є одним із ключових, оскільки таким чином реалізується принцип виборності органів публічної влади. Гадаємо, що актуальність виборів та уваги до цього питання не потребує додаткового обґрунтування, втім це не означає втрату актуальності наукового пошуку в цьому напрямку. Значні трансформаційні зміни у світі впливають і на зміни у виборчих системах окремих країн. Із числа чинників, які впливають на сучасні процеси виступають глобалізація, цифровізація, зростання кількості збройних конфліктів тощо. І не обов'язково, що зазначені зміни мають бути позитивними, оскільки виклики, які постають перед суспільством ХХІ сторіччя вимагають реакції передусім на негативні зміни, або ж пов'язані з науково-технічною революцією.

Одним із викликів, що постав перед Україною у першій чверті ХХІ сторіччя – це протистояння з російською федерацією та прагнення останньої зберігати Україну у своїй геополітичній та економічній орбітах. Це також додає актуальності дослідження, враховуючи перманентний вплив на з боку РФ на нашу політичну систему, фінансування та інша підтримка українських політичних партій та рухів (як приклад сумнозвісна Партія регіонів чи ОПЗЖ), натомість останні просували «російські наративи», формували проросійську політику, дуже часто за рахунок національних інтересів.

Ще одна проблема глобального масштабу, перед якою доведеться зіткнутися передусім державам з демократичним політичним режимом – це зростання кількості збройних конфліктів у світі. Так, за результатами незалежних досліджень Інституту дослідження проблем миру в Осло (PRIO), минулого року відбулася найбільша кількість міждержавних конфліктів з часу завершення Другої світової війни. Відповідно до аналізу, останні три роки характеризувалися найвищим рівнем насилля за останні три десятиліття, а 2023 рік виявився одним із найжорстокіших років після закінчення Другої світової війни [1; 2]. Саме збройні конфлікти є найбільш деструктивним чинником у питанні нормального функціонування виборчої системи. На прикладі України ми чудово розуміємо несумісність таких правових явищ як «воєнний стан» та «виборчий процес», але світовою практикою напрацьовані вже і такі поєднання.

На нашу думку, за результатами аналогічних досліджень 2024 рік перевершить 2023. Однією із причин є подальше загострення економічних, соціальних, зовнішньо- та внутрішньополітичних протиріч, поява нових або ж активізація старих збройних конфліктів. Окрім цього, у 2024 році у низці країн світу відбулися (або тривають) важливі з позиції геополітики вибори глав держав та парламентів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанню становлення інституту виборів, а, відповідно, і аналізу виборчих систем, правового регулювання виборчого процесу в Україні та світі присвячено увагу з боку дуже широкого кола фахівців з різних галузей знань. В рамках нашого дослідження сконцентруємо увагу передусім на представниках юридичної та політологічної наук.

Мета статті – проаналізувати розвиток виборчої системи в Україні наприкінці ХХ та першій чверті ХХІ століття та визначити особливості її функціонування в умовах воєнного стану та повоєнний період.

Виклад основного матеріалу дослідження. За перші 30 років незалежності в Україні відбулось 23 загальнонаціональні виборчі кампанії: 7 президентських (з яких одні були достроковими, а одні – позачергові), 8 парламентських (з яких 4 були достроковими), 8 місцевих, не рахуючи всіх проміжних, дострокових, повторних. [3]. Таким чином, нами накопичено значний досвід у питаннях організації та проведення виборів, апробовано різні варіанти виборчих систем, систематично проводилася нормотворча робота щодо внесення змін до виборчого законодавства (щоправда не завжди це мало прогресивний характер).

Існують і інші підрахунки кількості проведених виборів, в яких не враховуються ті вибори, що проводилися до 1991 року. Зокрема, В. Нестерович у своїй статті наголошує «в Україні було проведено досить велику кількість різних видів виборів, на яких було обрано шістьох Президентів України, вісім скликань Верховної Ради України, а також шість разів проведено чергові місцеві вибори». З огляду на те, що кожен вибори, які мали місце в новітній історії України, проходили за різних політичних та соціально-економічних чинників, вони безсумнівно мають свої характерні риси та унікальність [4].

Щодо класифікації виборів, які проводилися в Україні на сучасному етапі, то слід виокремити передусім критерії, за якими визначаються ті чи інші види виборів, а саме: за видами органів влади та управління (посади), до яких обираються; за часом проведення виборів; за територіальною ознакою; за правовими наслідками, за видом виборчої системи тощо.

Таким чином, вибори в Україні були: Президента України, Верховної Ради України, Верховної Ради АРК, органів місцевого самоврядування базового та районного (обласного) рівнів, сільських, селищних, міських голів, першими, черговими, позачерговими, додатковими, повторними, також другий тур виборів Президента України 2004 року було визнано недійсними, мажоритарні, пропорційні, змішані.

Як виявилось протягом останніх 35 років найбільш складним питанням для України постало з'ясування оптимальної виборчої системи щодо різних типів виборів.

На думку однієї із дослідниць проблематики виборчої системи в Україні Т. Бевз станом на 2010 рік, запровадження пропорційної виборчої системи, внаслідок політичної реформи підірвала пасивне виборче право як конституційну гарантію політичної свободи народу, а «виборча система України в її нинішньому варіанті приречена на поразку... Адже у всьому світі немає прецедентів використання пропорційних систем з будь-якими умовами в державах з такою територією, населенням і однопалатним парламентом, як Україна» [5, с. 7].

Іншої точки зору за своїми висновками є більш пізніше дослідження М. Ларченко, мажоритарна складова весь час була пов'язана зі зловживаннями, які починалися ще під час виборчої компанії, тому рішення про ліквідацію мажоритарної складової є абсолютно виправданим. Зокрема, у переважній більшості країн Європейського Союзу парламентські вибори проводяться за пропорційними виборчими системами Це 18 держав з 25. Мажоритарні ж системи застосовуються у тих випадках, коли кількість мандатів, які підлягають розподілу, мала і застосування пропорційної системи видається недоцільним [6, с. 27]. Очевидно, що між вибором системи для парламентських і місцевих виборів існує певний взаємозв'язок. Найчастіше на місцевих виборах повторюється виборча система, що передбачена на парламентських, але у пристосованому та дещо модифікованому варіанті. Втім, у 8 країнах ЄС місцеві виборчі системи істотно відрізняються від виборчих систем на парламентських виборах. Часто вирішальне значення для того, яку систему обирає законодавчий орган, має кількість виборців у межах адміністративної одиниці, які мають голосувати на місцевих виборах [6, с. 27].

Також одним із непростих питань для України є активність виборців під час виборчого процесу. Протягом періоду незалежності спостерігалася негативна тенденція до зменшення відсотку виборців, що брали участь у голосуванні та розвиток такого явища як абсентеїзм.

Найбільш висока явка виборців традиційно є на виборах Президента України, на другому місці за явкою виборців йдуть вибори народних депутатів України, а найменша явка виборців в Україні спостерігається на місцевих виборах. [4, с. 127]. Відмітимо, що рекордно низькою явка виборців була зафіксована на місцевих виборах 25 жовтня 2020 року і становила у різних регіонах від 31,6% до 44,6% від кількості виборців, занесених до реєстрів виборців.

Така негативна динаміка простежується за всіма видами виборів, але саме парламентські вибори демонструють її сталість. Так, за даними дослідження проведеного Українським центром суспільних даних, зниження явки на виборах до Верховної Ради було особливо значним і відбувалося на кожних виборах (за винятком 2012 року): з 69.63% у 1998 р. і 65.21% у 2002 р. до 52.13% у 2014 р. і 49.17% у 2019 р. [7].

Із числа факторів, які впливають на явку виборців можна виокремити такі: рівень правової та політичної культури (свідомості) громадян; орган влади та управління або посада, на яку обираються; етнічний склад того чи іншого регіону; природно-географічне розташування; віковий склад населення; соціо-культурні чинники (фактор «земляцтва», застосування адміністративного ресурсу); об'єктивні умови дійсності на час проведення виборів (наприклад останні вибори в Україні в умовах пандемії COVID-19 зафіксована найнижча явка у сучасній історії держави), тип населеного пункту або адміністративно-територіальної одиниці.

Багатогранність, складність, розтягнутість у часі і надзвичайна значущість для існування конституційної демократії політико-правової категорії виборів обумовлюють, з одного боку, встановлення законодавцем цілого комплексу спеціальних конституційних норм для їх організації і проведення, гарантування виборчих прав громадян (ці норми у теперішній час у своїй сукупності утворюють підгалузь конституційного права), а з іншого – чималий інтерес науковців до даного способу реалізації безпосередньої демократії, появу непоодиноких досліджень тих чи інших його аспектів. [8, с. 27].

Щодо питання визначення типу виборчої системи в Україні, її ознак, особливостей та нормативно-правового врегулювання цього питання у 2019 році Конституційний Суд України висловив свою позицію, «є питанням політичної доцільності та має вирішуватися парламентом відповідно до його конституційних

повноважень за умови дотримання конституційних принципів та демократичних стандартів організації й проведення виборів. З огляду на це немає потреби (імперативності) для закріплення типу виборчої системи в Конституції України. (абзаци п'ятий, восьмий підпункту 2.4 пункту 2 мотивувальної частини) [9].

Один із дослідників проблематики виборчих прав громадян О.Діденко вбачає важливим аспектом вдосконалення саме органів адміністрування виборчого процесу, професіоналізації складу виборчих комісій, а саме: запровадження обов'язкового попереднього навчання та/або сертифікації кандидатів на посади членів територіальних і окружних виборчих комісій, а також обмеження суб'єктів подання кандидатур (політичних партій, їх організацій, кандидатів) у праві на безумовну та необмежену у кількості разів безпідставну заміну членів виборчих комісій [8, с. 192-193]. Автор наголошує на потребі відповідального ставлення суб'єктів подання кандидатур до складу комісій, як санкцію пропонує застосувати норму щодо втрати політичною партією у іншому випадку квоти, передбаченої Виборчим кодексом України. Якщо аналізувати суто з теоретичних позицій, то слід було б підтримати автора, однак в умовах практичної реалізації виборчого законодавства та нестачі кадрів непоодиноким ситуація, коли неможливо сформулювати повний склад комісії навіть за максимального дотримання принципів та норм виборчого законодавства, а вибори 2019 та 2020 років показали, що для деяких дільниць складно сформулювати навіть мінімальний склад виборчої комісії при якому її рішення будуть мати чинність. Тому, на нашу думку, ключовою із проблем на наступних (повоєнних) виборах в Україні стане гостра кадрово нестача, а якщо ще й потенційні члени комісії повинні будуть отримувати сертифікати, то до складу комісії доведеться включати членів партій, виводити із партійних списків і включати до складів комісій.

Зокрема, слід констатувати, що за період незалежності в Україні фактично функціонувало шість виборчих законів, Виборчий кодекс і п'ять виборчих систем (три різновиди мажоритарної – 1989, 1993 і 1997 рр. (1/2 парламенту), пропорційна і технічна змішана) [5, с. 7].

Зараз постало питання про розробку та прийняття спеціального закону, який би врегулював особливості проведення повоєнних виборів, передбачив механізми реалізації виборчого права для понад 4 мільйонів виборців, які перебувають за кордоном, для військовослужбовців при виконанні службових обов'язків, осіб, які проживають на не розмінованих та невідновлених територіях, для мільйонів внутрішньо переміщених осіб тощо. На підставі та у порядку чинних норм Книги другої «Вибори Президента України», Книги третьої «Вибори народних депутатів України», Книги четвертої «Місцеві вибори» Виборчого кодексу України, не внісши до них відповідних змін вказаним спеціальним законом, загальнодержавні і місцеві вибори, які відбуватимуться після завершення військових дій, вже зараз зрозуміло буде провести неможливо.

Щодо нормативних положень, які мають бути закріплені у законі про особливості проведення повоєнних виборів, в аспекті визначення у них гарантій реалізації виборчих прав для військовослужбовців, громадян України за кордоном, внутрішньо переміщених осіб, виборців, які проживають на територіях, на яких знищена чи пошкоджена виборча інфраструктура, в наближених до кордону з державою-агресором населених пунктах, по яких існуватиме загроза нанесення ворогом ударів тощо, то в їх основу можуть бути взяті законопроектні пропозиції, викладені в постанові Центральної виборчої комісії від 27 вересня 2022 року № 102 [10], а також напрацювання утворених та функціонуючих у Комісії трьох відповідних робочих груп за участі народних депутатів України, представників громадських організацій, які спеціалізуються на темі виборів, а також міністерств й інших органів влади [11].

Висновки. Отже, підсумовуючи можна сказати, що сучасною світовою та й українською практикою щодо організації та проведення виборів накопичено величезний практичний, нормативний та науковий досвід, сформовано окрему підгалузь права – виборче (референдарне) право. Знайшли своє наукове обґрунтування та практичну реалізацію різні види виборчих систем.

Виборче право спрямоване на врегулювання засадничих механізмів демократичного режиму – виборів, а виборча система як спосіб формування представницького органу за підсумками голосування на виборах є важливою складовою у забезпеченні проведення виборів на демократичних засадах.

На рівні міжнародної спільноти, європейського співтовариства, окремих держав закріплено відповідну нормативно-правову базу, а також механізми реалізації їх норм. Виборчий процес – це надзвичайно регламентована конституційно-процесуальна форма реалізації норм виборчого права, що передбачає реалізацію народного суверенітету на основі норм міжнародних стандартів та національного законодавства і спрямований на формування органів публічної влади в державі.

Таким чином, характеризуючи виборчий процес у хронології його розвитку в Україні, слід визначити, що тут варто розподіляти на «широке» та «вузьке» його розуміння. Більш широкий підхід до періодизації становлення виборчого процесу в Україні протягом тисячолітньої історії розвитку цього інституту в додержавний період та у суб'єктів державної влади на теренах нашої країни. Відповідно до «вузького» підходу ми акцентуємо увагу на новітній історії, тобто становленні виборчого процесу за часів розбудови незалежної держави. Саме останній етап у такій періодизації викликає найбільшу зацікавленість, оскільки було «протестовано» різні варіанти виборчих систем, проведено 23 загальнодержавні виборчі кампанії.

Поряд із цим, удосконалення механізмів в різних виборчих системах дадуть змогу у подальшому уникнути фальсифікацій результатів виборів, порушення основних засад виборчого законодавства та

виборчих прав громадян, а, відповідно, мінімізувати ризики соціальних потрясінь та кризи у суспільстві, які ми спостерігали у багатьох країнах (Україна 2004 рік, Білорусь 2020 рік, Грузія та Румунія 2024 рік).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. У світі зараз триває понад пів сотні воєн. *Голос Америки*. 09 жовтня 2024. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/zhertvy-ukrayina-haza-kilkist-voyen-svit-zvity/33151959.html>.
2. Global Peace Index Briefing 2024. URL: <https://www.economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2024/06/GPI-2024-briefing-web.pdf>.
3. Жемчужникова К. Історія виборів: виборчі системи в Україні. URL: <https://www.oporaua.org/vybory/istoriia-vivoriv-viborchi-sistemi-v-ukrayini-22821>.
4. Нестерович В. Ф. Конституційно-правова характеристика хронології проведення виборів у сучасній Україні. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2019. №(1(3)). С. 121-143. URL: <https://doi.org/10.32689/2617-9660-2019-3-1-121-143>
5. Тетяна Бевз. Трансформація виборчої системи в умовах української політичної дійсності. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України*. 2010 /6 (50). 391 С. 6-16.
6. Ларченко М.О. Актуальні проблеми виборчого процесу в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 7. С. 25-28. URL: http://lsej.org.ua/7_2021/7.pdf.
7. Історична явка (2010-2019). Український центр суспільних даних. URL: <https://socialdata.org.ua/istorichna-yavka-2010-2019/>.
8. Діденко О.М. Конституційно-правові гарантії права обирати та бути обраним до органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. Національна академія внутрішніх справ; Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 2021. 222 с.
9. Висновок Конституційного Суду України (Велика палата) у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до статей 76 та 77 Конституції України (щодо зменшення конституційного складу Верховної Ради України та закріплення пропорційної виборчої системи) (реєстр. № 1017) вимогам статей 157 і 158 Конституції України від 16 грудня 2019 року № 8-в/2019. Каталог юридичних позицій Конституційного Суду України (за рішеннями, висновками) 2. Галузі права 2.3. Виборче право. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008v710-19#Text>.
10. Постанова Центральної виборчої комісії від 27 вересня 2022 року № 102 «Про пропозиції щодо вдосконалення законодавства України, спрямовані на забезпечення підготовки та проведення виборів після припинення чи скасування воєнного стану в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0102359-22#Text> (дата звернення: 29.10.2024).
11. Україна вже працює над наступними виборами. URL: <https://www.oporaua.org/vybory/ukrayina-vzhe-pracyuye-nad-nastupnimi-viborami-24939>.

REFERENCES:

1. U sviti zaraz tryvaie ponad piv sotni voien. (2024, October 9). [There are over fifty wars going on in the world right now]. *Holos Ameryky*. Retrieved from: <https://www.radiosvoboda.org/a/zhertvy-ukrayina-haza-kilkist-voyen-svit-zvity/33151959.html> [in Ukrainian].
2. Global Peace Index Briefing 2024. Retrieved from: <https://www.economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2024/06/GPI-2024-briefing-web.pdf> [in English].
3. Zhemchuzhnykova, K. (2021). Istoriiia vyboriv: vyborchi systemy v Ukraini. [History of elections: electoral systems in Ukraine]. *Opora*. Retrieved from: <https://www.oporaua.org/vybory/istoriia-vivoriv-viborchi-sistemi-v-ukrayini-22821> [in Ukrainian].
4. Nesterovych, V. F. (2019). Konstytutsiino-pravova kharakterystyka khronolohii provedennia vyboriv u suchasni Ukraini. [Constitutional and legal characteristics of the chronology of elections in modern Ukraine]. *Ekspert: paradyhmy yurydychnykh nauk i derzhavnoho upravlinnia*. №(1(3)). 121-143. Retrieved from: <https://doi.org/10.32689/2617-9660-2019-3-1-121-143> [in Ukrainian].
5. Bevz, T. (2010). Transformatsiia vyborchoi systemy v umovakh ukrainskoi politychnoi diisnosti. [Transformation of the electoral system in the conditions of Ukrainian political reality]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I.F.Kurasa NAN Ukrainy*. 6 (50). 6-16. [in Ukrainian].
6. Larchenko, M.O. (2021). Aktualni problemy vyborchoho protsesu v Ukraini. [Current problems of the electoral process in Ukraine]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. № 7. 25-28. Retrieved from: http://lsej.org.ua/7_2021/7.pdf [in Ukrainian].
7. Istorychna yavka (2010-2019). (2020). Historic turnout (2010-2019). *Ukrainskyi tsentr suspilnykh danykh*. Retrieved from: <https://socialdata.org.ua/istorichna-yavka-2010-2019/> [in Ukrainian].
8. Didenko, O.M. (2021). Konstytutsiino-pravovi harantii prava obyryaty ta buty obranym do orhaniv derzhavnoi vlady ta orhaniv mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini. [Constitutional and legal guarantees of the right to elect and be elected to state authorities and local self-government bodies in Ukraine]. *Dysertatsiia na zdobuttia stupenia doktora filosofii za spetsialnistiu 081 – Pravo*. 222. [in Ukrainian].

9. Vysnovok Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy (Velyka palata) u spravi za konstytutsiinym zvernenniam Verkhovnoi Rady Ukrainy pro nadannia vysnovku shchodo vidpovidnosti zakonoproektu pro vnesennia zmin do statei 76 ta 77 Konstytutsii Ukrainy (shchodo zmenshennia konstytutsiinoho skladu Verkhovnoi Rady Ukrainy ta zakriplennia proporsiianoi vyborchoi systemy) (reiestr. № 1017) vymoham statei 157 i 158 Konstytutsii Ukrainy. (2019, December 16). [Opinion of the Constitutional Court of Ukraine (Grand Chamber) in the case on the constitutional appeal of the Verkhovna Rada of Ukraine on the provision of an opinion on the compliance of the draft law on amendments to Articles 76 and 77 of the Constitution of Ukraine (regarding the reduction of the constitutional composition of the Verkhovna Rada of Ukraine and the establishment of a proportional electoral system) (Registration No. 1017) with the requirements of Articles 157 and 158 of the Constitution of Ukraine]. № 8-v/2019. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008v710-19#Text> [in Ukrainian].

10. Pro propozyzii shchodo vdoskonalennia zakonodavstva Ukrainy, spriamovani na zabezpechennia pidhotovky ta provedennia vyboriv pislia prypynennia chy skasuvannia voiennoho stanu v Ukraini. (2022, September 27). [On proposals for improving the legislation of Ukraine aimed at ensuring the preparation and holding of elections after the termination or abolition of martial law in Ukraine]. *Postanova Tsentralnoi vyborchoi komisii №102*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0102359-22#Text> [in Ukrainian].

11. Ukraina vzhe pratsiuie nad nastupnymy vyboramy. (2023, October 5). [Ukraine is already working on the next elections]. *Opora*. Retrieved from: <https://www.oporaua.org/vybory/ukrayina-vzhe-pracyuye-nad-nastupnimi-viborami-24939> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.11.2024